نقش وکاربرد سواد اطلاعاتی در نهادینه‌سازی فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش عالی

آیت سعادت‌طلب[۱]، فرهاد بلاش[۲]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۸/۲۴ پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۸/۴

چکیده

در این مقاله سعی شده‌است نقش وجایگاه سواد اطلاعاتی به‌عنوان یک ضرورت در بکارگیری موثر فناوری اطلاعات و ارتباطات مورد بررسی قرار گیرد. روش تحلیل محتوای کیفی متون منتخب برای پاسخ به نیازهای اطلاعاتی و استنباطی موضوع مورد استفاده واقع شده است.یافته ها و نتایج حاکی از آنند که تحولات نوین مستلزم تغییرات اساسی در رسالت‌ها وکارکردهای دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی می‌باشد. از آن‌جایی که تولید دانش و بسترسازی فضای دانشی از اهم رسالت‌های دانشگاه‌ها است. این امر نیازمند آگاهی و دسترسی به آخرین یافته‌های علمی در حوزه علوم و فناوری می‌باشد. فناوری اطلاعات و ارتباطات این فرایند را تسهیل نموده‌است. اما آن‌چه اساسی است توانمند ساختن کاربران آموزش عالی برای ورود به محیط‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌باشد که از این طریق مخاطبان آموزش عالی می‌توانند از اطلاعات موجود در چنین محیطی به طور موثر، کارا و خلاق استفاده نماید. این مهم امکان پذیر نیست مگر اینکه به نقش و جایگاه سواداطلاعاتی به‌عنوان یک ضرورت و مقوله اساسی برای بکارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش عالی نگریسته شود.

واژه های کلیدی: جامعه اطلاعاتی، سواد اطلاعاتی، آموزش عالی، فناوری اطلاعات و ارتباطات

مقدمه

در هزاره جدید فناوری اطلاعات و ارتباطات[۳] به سرعت جهان را در نوردیده و بر بسیاری از ابعاد زندگی بشر تأثیر گذاشته است. پیشرفت‌های جهانی در فناوری اطلاعات و ارتباطات به گسترش وسیع فرصت های یادگیری، دسترسی به منابع آموزشی، تسریع و تسهیل فرایند تربیت کمک نموده است (یغما،۱۳۸۰؛ جلالی و عباسی، ۱۳۸۳). تحولات ناشی از انقلاب الکترونیک و عصر اطلاعات و ظهور جامعه شبکه‌ای سازمان‌های مجازی و دگرگونی‌های

۱. استادیار و هیأت علمی دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول) saadattalab2009@gmail.com
۲. استادیار و هیأت علمی دانشگاه خوارزمی

3. Information &Communication Technology

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

عمیق ساختاری و تغییر شرایط اجتماعی، دانشگاه‌ها را وارد تجربه‌های تازه‌ای کرد که در حال حاضر با چالش‌های نحوه مواجهه با محیط به شدت متحول، متنوع، رقابتی، پیچیده وآشوبناک در مقیاس جهانی روبرو هستند (فراستخواه، ۱۳۸۳) . این موج تمدنی جدید، در کنار ایجاد تفکرات، تصورات، انگاره‌ها و شیوه‌های جدید و جایگزین در عرصه‌های علمی، صنعتی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی که به‌تدریج و به‌شکل فزاینده‌ای در حال شکل‌گیری و استقرارند، نظام‌های آموزشی را نیز دستخوش تغییر و تحول قرار داده و آن‌چنان آن‌ها را دچار چالش-های جدید ساخته که ندای «انقلاب آموزشی» به‌عنوان یک چشم‌انداز یا ضرورت، فضای نظام‌های آموزشی دنیا را تسخیر کرده است (مهرمحمدی، ۱۳۸۲). هنگامی که در قلمروهای اساسی فناوری اطلاعات و ارتباطات وارد می-شویم، آموزش اولین و حساسترین پدیده‌ای است که تحت تأثیر این فناوری قرار می‌گیرد (کاسال[1]، ۲۰۰۷). تغییر شکل یادگیری با فناوری اطلاعات و ارتباطات چیزی بیش از گذاشتن رایانه‌ها در کلاس درس است. تغییر واقعی هنگامی اتفاق می‌افتد که فناوری اطلاعات و ارتباطات افق تفکر همهٔ یادگیرندگان و تعلیم‌دهندگان را با فراهم آوردن مهارت‌های جدید برای آن‌ها و متصل کردن آن‌ها با دنیای جدید، ایده‌ها و منابع یادگیری وسعت بخشد (انتاریو[2]،۲۰۰۱؛ فتحی وسبحانی نژاد، ۱۳۸۶). گاریسون و آندرسن[3](۲۰۰۳) اذعان می‌دارند که استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات برای دستیابی به هدف‌های یادگیری با کیفیت برای همه اجتناب‌ناپذیر شده است. در این راستا برگان(۱۹۹۹) معتقد است گام اول در استقرار فناوری اطلاعات و ارتباطات، کسب مهارت‌های پنجگانه ICT و یا داشتن سواد اطلاعاتی است:

- توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات
- توانایی تشخیص این‌که اطلاعات ممکن است کامل نباشد
- توانایی ایجاد راهبردهایی برای تعیین جایگاه اطلاعات
- توانایی پیداکردن ودسترسی به اطلاعات
- توانایی مقایسه ارزیابی اطلاعات بدست آمده از منابع مختلف
- توانایی سازماندهی، کاربرد وتبادل اطلاعات برای دیگران در راه‌های مناسب وموقعیت مناسب

1. Casal
2. Ontario
3. Garrison & Anderson

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

- توانایی برای ترکیب و ساختن اطلاعات، توزیع برای ایجاد دانش جدید (یادگارزاده وهمکاران، ۱۳۸۶) .

سواد اطلاعاتی[1] عنصر اصلی و موثر در یادگیری مادام العمر[2] است. از طرفی تحقق یادگیرندگان مادام‌العمر، رسالت و مأموریت محوری نظام‌های آموزش عالی است. موسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها با اطمینان از این که افراد، توانمندی‌های فکری لازم برای استدلال و تفکر انتقادی را کسب کرده‌اند و با کمک به آنان در ساختن چارچوبی برای این‌که «چگونه یادگرفتن» را یاد بگیرند، مبانی رشد مستمر در حیات شغلی و نیز ایفای نقش به‌مثابه شهروندان و اعضای آگاه جامعه را در اختیار آنان می‌گذارد (قاسمی، ۱۳۸۵). دانشجویان عصر اطلاعات باید بیاموزند که به‌جای انباشت حقایق علمی در ذهن، چگونه بیندیشند، تصمیم بگیرند و درباره امور قضاوت کنند (شعبانی، ۱۳۸۳). این امر تغییر بنیادین در نظام‌های آموزشی (به‌ویژه نظام آموزش عالی) زمان حاضر را می‌طلبد (استنگر[3]؛ ۲۰۰۹). سواد اطلاعاتی با مهارت‌های فناوری اطلاعات رابطه مستقیم دارد، اما متضمن مفاهیم گسترده‌تری در رابطه با فرد، نظام آموزشی و جامعه است. مهارت‌های فناوری اطلاعات، فرد را قادر می‌سازد از رایانه، نرم‌افزارهای کاربردی، پایگاه داده‌ها و فناوری‌های دیگر برای رسیدن به اهداف گوناگون آکادمیک، کاری و شخصی استفاده‌کند. افراد باسواد اطلاعاتی لزوماً دارای برخی از مهارت‌های فناورانه هستند (قاسمی، ۱۳۸۵). بنیادی‌ترین اقدام دولت‌ها در تحقق جامعه اطلاعاتی تغییر نگرش به آموزش ملی در سطوح مختلف و تربیت نسلی جدید و نواندیش در عرصه فناوری اطلاعات است. اما رسیدن به این هدف جز از طریق تحول در وضعیت آموزش عموم یادگیرندگان (دانش‌آموزان، دانشجویان، کارشناسان وکارکنان) امکان‌پذیر نیست (منتظروهمکاران، ۱۳۸۶). مسأله اساسی در این زمینه مجهز نمودن اساتید ودانشجویان دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی به سواد اطلاعاتی به‌عنوان عامل مهم و تأثیرگذار برای استفاده موثر از فضای دانشی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات می باشد. از این رو، توجه به نقش سواد اطلاعاتی در نهادینه‌سازی فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزشی عالی امری ضروری و اجتناب ناپذیر است.

1. American Library Association
2. Life-long Learning
3. Stanger

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

در زمینه سواد اطلاعاتی پژوهش‌های متعددی در داخل کشور و خارج از کشور انجام گرفته‌است که بیشتر به سنجش میزان سواد اطلاعاتی در میان طیف‌های مختلف (دانشجویان، اعضای هیأت علمی و غیره) پرداخته‌اند که در ادامه به پاره‌ای از این پژوهش‌ها اشاره می‌گردد:

بختیارزاده (۱۳۸۱) در پژوهشی به بررسی سطح سواد دانش آموختگان دانشگاه الزهرا پرداخت و در مجموع سطح سواد اطلاعاتی آن‌ها را نامطلوب ارزیابی کرد. باب‌الحوائجی و عینی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای به بحث طرح توسعه آموزش سواد اطلاعاتی در سند چشم انداز ۲۰ ساله آموزش و پرورش و ارائه الگویی جهت تحقق سواد اطلاعاتی پرداختند که در آن یک الگویی بومی از استانداردهای جهانی در زمینه سواد ارائه داده‌اند. پندپذیر و چشمه سرایی(۱۳۸۹) بر پایه مدل شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز، سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه را مورد بررسی قرار داده‌اند. سیامک و داورپناه (۱۳۸۸) در پژوهشی به تدوین ابزاری استاندارد برای سنجش مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای دانشجویان کارشناسی پرداخته‌اند. قاسمی(۱۳۸۹) در مقاله‌ای به ارائه مدلی برای توسعه سواد اطلاعاتی در ایران برای وزارت علوم، تحقیقات و فناوری پرداخته‌است. این مدل، بر سه وجه شامل: تدوین مقررات و آیین نامه‌ها، تولید محتوی و برقراری ارتباط میان دست‌اندرکاران و فعالان می‌باشد.

تحقیقی با عنوان «رشد مهارت‌های سواد اطلاعاتی و مهارت‌های پـژوهش در درس روان‌شناسی: مطالعه موردی» توسط جودیـت.ای لارکـین و هـاروی ای. پینـز درسـال ۲۰۰۴ انجام گرفت. نتایج این پژوهش نشان داد که دانشجویانی کـه تکـالیف مربـوط بـه جست‌وجوی آنلاین را انجام داده بودند در مقایسه با دانشجویان گروه کنتـرل، نمـرات بالاتری کسب کردند (لارکین و پینز[1]،۲۰۰۴). پژوهش دیگری با عنـوان «مهـارت‌هـای سـواد اطلاعـاتی دانشـجویان سـال دوم رشـته رادیوگرافی» توسط شاناهان در سال۲۰۰۷ انجام شد که در این پژوهش برنامه مهارت‌های اطلاعـاتی الکترونیکی آن‌لاین به منظور رشد مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان طراحـی شـد. نتایج این پژوهش بیانگر رشد مهارت‌های اساسی دانشجویان برای دسترسی به اطلاعات بود (شاناهان[2]،۲۰۰۷).

1.Larkin & Pines
2.Shanahan

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

لاکسمن[1] (۲۰۱۰) تحقیقی با عنوان «طراحی چهارچوب مفهومی کاربرد استراتژی‌های جست‌وجوی اطلاعات برای حل مسأله سازماندهی شده به‌شکل مطلوب و نامطلوب» انجام داد که نتایج آن نشان داد که یادگیری مبتنی بر مسأله یک رویکرد آموزشی است که حول بررسی و حل مسائل سازماندهی شده‌است. مسائل نه مشابه هستند و نه یکسان. در پژوهشی که توسط ساموئل و نکیچی[2](۲۰۱۶) با هدف بررسی ارتباط میان سواد اطلاعاتی و کاربرد منابع اطلاعاتی الکترونیکی با اهداف اکادمیک توسط دانشجویان دکتری انجام گرفت، نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که به‌میزان کمی از منابع الکترونیکی استفاده شده و غالباً از کتب و منابع اصلی بانک داده‌ها که مرتبط با فقدان مهارت‌های پژوهشی در میان دانشجویان دکتری برای دسترسی به منابع الکترونیکی است، استفاده گردیده است. همچنین رابطه معناداری میان سواد اطلاعاتی و کاربرد منابع الکترونیکی وجود دارد بدین معنی که فقدان مهارت‌های کافی دانشجویان دکتری منجر به‌بی‌انگیزگی در پرداختن به پروژه‌های پژوهش‌محور که نیازمند به‌کارگیری منابع اطلاعاتی الکترونیکی در این عصر تکنولوژی هستند، می‌گردد.

روش پژوهش

برای دستیابی به پرسش از جایگاه و ضرورت سواد اطلاعاتی از روش تحلیل محتوای کیفی متون منتخب استفاده شده است. از آنجاییکه سواد اطلاعاتی از ظهورات سالیان اخیر محسوب می شود در درجه اول لازم بود مجموعه ادعاها درباره آن از لابلای مدخل‌های مختلف گردآوری شود و این کار تا جایی ادامه یافت که بتواند سطح اشباع مورد نظر برای رسیدن به پاسخ مسئله این مطالعه را فراهم کند و هم ادعای پژوهشگران را مورد حمایت قرار دهد.

فناوری اطلاعات و ارتباطات

ظهور فناوری‌های جدید، بویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات، جهانی شدن، جریان سریع اطلاعات و دانش، رقابت شدید در ابعاد ملی و جهانی، افزایش پیچیدگی‌های اقتصادی، اجتماعی و غیره را می‌توان از ویژگی‌های عصر حاضر دانست. امروزه، دانش به‌عنوان اساسی‌ترین رکن توسعه شناخته شده و از آن به‌عنوان مهم‌ترین منبع قدرت و

1.Laxman
2. Samuel & Nkechi

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

دروازه‌ای برای ترقی یاد می‌شود (وانگ[1]، ۲۰۰۲). اینترنت و شاهراه‌های عظیم اطلاعاتی، کامپیوترهای پرسرعت با قابلیت پردازش بالا، نرم افزارهای عمومی و تخصصی گسترده، بانک‌های اطلاعاتی عظیم برخط، انتشارات الکترونیکی بی‌شمار، پست‌های الکترونیکی و موارد بسیاری از این قبیل فضایی را در عصر حاضر ایجاد کرده‌اند که تصور توسعه بدون آن‌ها امری ناممکن شده است (توشیاکی[2]، ۲۰۰۲). براین اساس، فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های اصلی و مهم جوامع دانایی – محور قلمداد می‌شود (مکادو[3]، ۲۰۰۸). این امر منجر به پدیدآمدن فرصت‌های جدیدی در انسجام منابع تعلیم و تربیت و تکنولوژی گردیده که باعث انعطاف‌پذیری در روند یادگیری شده است و به‌طور برابر موجب بهبود ارتباط میان اساتید و دانشجویان و نیز منابع آموزشی متفاوت گردیده است (دانر و پی‌سیو[4]، ۲۰۱۳).

فناوری اطلاعات و ارتباطات دامنه‌ای از فناوری‌هایی چون ضبط صوت، ویدئو، تلوزیون تا اخیراً امکانات کامپیوتری پیشرفته‌ای چون ویرایشگری‌های رایانه‌ای و اینترنت را شامل می‌شود که ابزار مهمی در جمع‌آوری، ضبط و ارائه داده‌ها به صورت اشکال مختلف به‌شمار می‌آید (هرنی ودیگران[5]، ۲۰۰۱ ؛ رئیس دانا، ۱۳۸۱). دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک ایران در سال ۱۳۷۸ فناوری اطلاعات و ارتباطات را مجموعه به‌هم پیوسته‌ای از روش‌ها، سخت‌افزارها، نرم‌افزارها و تجهیزات ارتباطی دانسته که اطلاعات را در اشکال گوناگون (صدا، تصویر، متن) جمع‌آوری، ذخیره‌سازی، بازیابی، پردازش و عرضه می‌کند (عطاران، ۱۳۸۴). ورود این فناوری به حوزه آموزش عالی، ماهیت فرآیند یاددهی – یادگیری دانشگاهی را دستخوش تغییر و تحولات اساسی قرار داده است. این فناوری، نه تنها شیوه‌های آموزش حضوری در دانشگاه‌ها را متنوع ساخته، بلکه مرزهای آن را به خارج از کلاس‌های دانشگاهی توسعه داده و محیط‌های یادگیری جدیدی را بنیان نهاده است (آلیستالو و پلتولا[6]، ۲۰۰۶). این امر نیازمند آماده‌سازی مدرسانی است که با مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تجهیز دانشجویان با انواع مهارت‌های

1. Wang
2.Toshiyuki
3. McAdo
4. Danner &Pessu
5. Herne & et al
6. Alestalo & Peltola

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

منتقدانه مورد نیاز آشنا باشند، به‌عنوان اعضای اجتماعی که قرار است حضور معناداری در توسعه آینده کشور داشته باشند (دانر و پی‌سیو[1]، ۲۰۱۳).

زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات

زیرساخت فناوری اطلاعات وارتباطات به‌عنوان یک شایستگی محوری ترکیبی از مهارت‌ها، فرایندها، رویه‌ها، ساختار سازمانی، مولفه‌های نرم افزاری، تجهیزات و ادواتی است که یکی از پایه‌های رقابت‌پذیری سازمان را به‌صورتی پیوسته مهیا می‌نماید. این زیرساخت‌ها شامل بخش‌های زیر می‌باشد:

- **مدیریت تأمین و نگهداری (ICT):** این مدیریت به‌دنبال این است که راهبری سازمان وخلق ارزش برای کاربران می‌باشد.
- **مدیریت پروژه های توسعه (ICT):** مدیریت پروژه‌های توسعه به تعریف، اجرا، کنترل و نظارت بر حسن اجرای پروژه های تعریف شده می‌پردازد.
- **مدیریت بستر ارتباطی و سرویس‌های زیربنایی(ICT):** این مولفه به‌دنبال راهبری و مدیریت بسترهای مخابراتی، مراکز داده و سرویس‌های زیر بنایی سازمان می‌باشد.
- **مدیریت فرهنگ‌سازی و ترویج (ICT):** این نوع مدیریت به‌دنبال ایجاد وحفظ رابطه صمیمی ونزدیک با مشتریان محصولات و خدمات خود است.
- **مدیریت پشتیبانی از کاربران و مشتریان(ICT):** فعالیت‌های نظیر رفع مشکلات کاربران، آموزش وراهنمایی آن‌ها در این حوزه قرار می‌گیرد (جعفری وهمکاران،۱۳۸۷).

در سند راهبردی نظام جامع فناوری اطلاعات و ارتباطات جمهوری اسلامی ایران زیرساخت‌های (ICT) در برگیرنده موارد زیر می‌باشد:

– **زیرساخت‌های فنی:** بدون وجود زیرساخت فنی مناسب جهت پیاده‌سازی و بکارگیری پایگاه‌ها و برنامه‌های کاربردی، بهره‌گیری از منافع فناوری اطلاعات محقق نخواهدشد. این زیر ساخت شامل دو زیر ساخت ارتباطی واطلاعاتی می‌باشد.

– **زیرساخت‌های حقوقی و قانونی:** بکارگیری و توسعه موفق فناوری اطلاعات به وجود قوانین و مقرراتی که مشوق توسعه باشند و نه عامل بازدارنده؛ وابسته است. براین اساس کشورها نیازمند اصلاح قوانین و یا تدوین قوانین جدیدی هستند

1. Danner &Pessu

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

که پذیرش و بکارگیری فناوری اطلاعات را مورد توجه قراردهد. این قوانین باید مواردی از قبیل شیوه سازماندهی و اداره‌کردن بخش فناوری اطلاعات، حریم شخصی، امنیت، جرائم رایانه‌ای، شناسایی و صدور مجوز، مالیات‌ها، تعرفه‌های گمرکی و سایر موضوعات را پوشش دهند.

- **زیرساخت‌های امنیتی:** براساس مطالعات انجام‌گرفته در مورد زیرساخت‌های امنیتی، یک جامعه اطلاعاتی ایمن جامعه‌ای است که در آن همه کاربران به این جامعه اطمینان دارند و قادرند که اطلاعات را به‌گونه‌ای مطمئن به اشتراک گذارده و مدیریت کنند.

- **زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی:** جهت پیاده‌سازی (ICT) در جامعه و دانشگاه‌ها باید بسترسازی فرهنگی، آشناسازی وایجاد بینش مثبت در مسئولان، عموم مردم، اساتید، دانشجویان وکارمندان دانشگاه‌ها نسبت به (ICT) پرداخته-شود(سند راهبردی نظام جامع فناوری اطلاعات، **۱۳۸۸**).

جامعه اطلاعاتی[1]

جامعه امروز با تغییراتی بی‌سابقه مواجه است و بشریت در میان دگرگونی‌های زندگی می‌کند که کل زندگی او را دستخوش تغییرات اساسی ساخته‌است (وبستر[2]،۲۰۰۱). پیشرفت فناوری اطلاعات و استفاده از ساز وکارهای برخاسته از آن منجر به بسته‌شدن نطفه جدیدی از اجتماعات بشری موسوم به جامعه اطلاعاتی شده‌است (منتظر، ۱۳۸۱). متفکران و صاحب‌نظران زیادی مانند تافلر، شیلر، مارتین، لیوتار و دیگران تعاریف خود را در این حوزه ارائه داده‌اند از این میان ویلیام مارتین در زمره اولین کسانی است که موضوع جامعه اطلاعاتی را مطرح نموده است. او معتقد است که هرچند واژه جامعه اطلاعاتی از دهه ۱۹۸۰ به بعد متداول گشته است ولی تعریف واحدی از آن ارائه نشده است. به عقیده وی جامعه اطلاعاتی جامعه‌ای است که در آن کیفیت زندگی همانند چشم‌اندازهای تحولات اجتماعی و توسعه اقتصادی به‌میزان زیادی به اطلاعات و بهره‌برداری از آن وابسته است (شعبانی، ۱۳۸۳). جامعه اطلاعاتی (یا جامعه دانشی[3] یا جامعه دانش مبنا[4])، اجمالاً اشاره به جامعه‌ای دارد که در آن غالب فعالیت‌های

1. Information Society
2. Webster
3. Knowledge Society
4. Knowledge-based Society

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

اجتماعی بر اطلاعات و دانش استوار است (وبستر، ۱۳۸۲). از نقطه‌نظر گروه متخصصان عالی اتحادیه اروپا[1] جامعهٔ اطلاعاتی، جامعه‌ای است که فناوری‌های ذخیره و انتقال اطلاعات و داده‌ها عموماً مورد استفاده قرار می‌گیرد و این عمومیت استفاده از اطلاعات و داده‌ها با نوآوری‌های سازمانی، تجاری، قانونی و اجتماعی همراه است که اساساً زندگی را هم در جهان کار و هم جامعه به‌طور عام دچار دگرگونی می‌کند (نسیمبری[2]، ۱۹۹۸). شاید بتوان گفت یکی از مهم‌ترین الزامات جامعه اطلاعاتی، پذیرش عنصر دانایی و اصل مدیریت مبتنی بر دانایی است. آموزش عالی به‌عنوان یکی از ارکان اثرگذار در جامعه همواره جایگاهی رفیع در توسعه دانایی و تعیین سیر حرکت بشر داشته است. شکی وجود ندارد که دانشگاه‌ها در سیر تحول از جامعه صنعتی به جامعه اطلاعاتی نقش تعیین‌کننده داشته‌اند. زیرا در رویکرد جدید به آموزش عالی، دانش، محور تمامی فعالیت‌هاست و سرمایه‌های انسانی نسبت به منابع طبیعی و مالی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ به‌گونه‌ای که در این نظام فکری، نقش دانش، اطلاعات، نوآوری، خلاقیت، نظم و مدیریت به‌عنوان منابع حقیقی ایجاد ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی به‌رسمیت شناخته می‌شود. این امر، مسئولیت سنگین‌تری را بر دوش دانشگاه‌ها و مراکز علمی و تحقیقاتی قرارداده‌است، به‌صورتی که نیاز به ایجاد تحولات فکری در مدیریت و بازنگری در دورنمای ماموریت‌ها و راهبردهای نظام آموزش عالی به یک ضرورت اساسی تبدیل شده‌است (یادگارزاده و همکاران، ۱۳۸۶).

زیر ساخت‌های[3] جامعه اطلاعاتی

پژوهشگران در خصوص استقرار جامعه اطلاعاتی عوامل متعددی را مطرح می‌کنند که اهم آن‌ها به شرح زیر است: الف- زیرساخت‌های ارتباط از راه دور ب- زیرساخت‌های مرتبط با دانش ج- زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات. زیرساخت‌های ارتباطی بیان کننده شبکه‌هایی است که به‌طور فیزیکی انتقال و ارتباط را تأمین می‌کنند و بیشتر ناظر به وجه سخت‌افزاری تحقق جامعه اطلاعاتی است. زیرساخت‌های مرتبط با دانش معطوف به سازمان، روش‌ها، و پردازش اطلاعاتی است که مورد نیاز کاربران مختلف بوده و بیشتر ناظر به اندیشه‌ای خلاق و خبرگی

1 .The European Union High – Level Group
2. Nassimberi
3. Infrastructures

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

متخصصان اندیشمندان و فناوران است و نهایتاً زیرساخت‌های فناوری رابط اطلاعات نمادی از محیطی است که در آن هنجارهای مشترک و مبادلات باز و متعامل تحقق می‌یابد (سریرافزار، ۱۳۸۷).

دست‌اندرکاران فناوری اطلاعات و ارتباطات جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر برنامه‌ای به نام "توسعه وکاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات " تهیه کرده‌اند که به اختصار "تکفا" نامیده می‌شود. بر اساس نظر متخصصان، این برنامه گامی در جهت حرکت ایران به سوی جامعه اطلاعاتی می‌باشد. راهبردهای اساسی در برنامه تکفا عبارتند از:

- تهیه زیرساخت: شامل شبکه دسترسی، قوانین ومقررات، منابع وتسهیلات
- برنامه جامع گسترش فناوری اطلاعات وارتباطات در توسعه ملی پایدار
- توجه به بخش خصوصی به‌عنوان محور اصلی توسعه فناوری اطلاعات وارتباطات
- توسعه منابع انسانی به‌عنوان اولویت راهبردی گسترش فناوری اطلاعات وارتباطات (رضوی، ۱۳۸۶).

برای دستیابی به راهبردهای تعیین شده، برنامه تکفا بر پایه هفت محور اساسی استوار است. این راهبردها عبارتند از:

- دولت الکترونیکی
- آموزش عالی وآموزش پزشکی الکترونیکی
- توسعه خدمات اجتماعی
- اقتصاد و بازرگانی الکترونیکی
- توسعه پارک‌ها ومراکز رشد فناوری اطلاعات وارتباطات
- گسترش فرهنگ وتقویت خط و زبان فارسی برای کاربرد در شبکه (همان).

سواد اطلاعاتی

سواد اطلاعاتی، سواد بنیادین جوامع دانش‌محور در قرن حاضر لقب گرفته است (لایاد و ویلیامسون[1]، ۲۰۰۸). این مفهوم به‌عنوان یک نیاز و ضرورت در عصر اطلاعات با تجهیز افراد به توانمندی‌های تشخیص نیاز به اطلاعات، تعیین نیاز اطلاعاتی، جایابی، ارزیابی، و استفادهٔ مؤثر و مسئولانهٔ اطلاعات، بقا و کامیابی در این عصر را تا حد بسیار زیادی تضمین می‌نماید (آلا[2]، ۲۰۰۵). در واقع سواد اطلاعاتی، پذیرش رفتار اطلاعاتی مناسب برای کسب اطلاعات

1. Lloyd & Williamson
2. American Library Association

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

متناسب با نیازهای اطلاعاتی، از طریق هر کانال یا رسانه‌ای، به‌همراه آگاهی انتقادی از اهمیت کاربرد اخلاقی و عاقلانه از اطلاعات در جامعه است (وبر و جانسون[1]، ۲۰۱۷). سواد اطلاعاتی همزمان با گسترش فناوری اطلاعات وارتباطات به‌عنوان روشی برای درک، پردازش و تولید اطلاعات شکل گرفت. بسیاری از تعابیر وتفاسیر معاصر از سواد اطلاعاتی به‌طور جدایی ناپذیری با یادگیری مادام‌العمر درهم تنیده شده است (مک‌کوئنز[2]، ۲۰۰۹). در بعد گسترده‌تر(اجتماعی فرهنگی)، سواد اطلاعاتی به‌عنوان ارزش‌های اجتماعی عمل می‌کند و استفاده از اطلاعات برای مقاصد اجتماعی وسیع‌تر مقوله‌بندی می‌شود که تجارب و ساختارهای اجتماعی- اقتصادی غالب نسبت به آن‌ها اثرگذاری و اثرپذیری دارند. لذا باسواد اطلاعاتی شدن نیازمند رشد اجتماعی و شناختی و همچنین هوش عملی است (وبر و جانسون، ۲۰۱۷).

دویل[3](۱۹۹۲) ویژگی‌های زیر را برای فرد با سواد اطلاعاتی مطرح نموده است:

- تشخیص نیاز به اطلاعات
- ارزیابی اهمیت اطلاعات دقیق وکامل برای اتخاذ تصمیمات آگاهانه
- صورت‌بندی سوالات مبتنی بر نیازهای اطلاعات
- شناسایی منابع بالقوه اطلاعات
- توسعه استراتژی‌های مناسب جستجو
- ارزیابی منابع اطلاعاتی مبتنی بر کامپیوتر و دیگر فناوری‌ها
- ارزشیابی اطلاعات
- سازماندهی اطلاعات جهت کاربرد عملی
- تلفیق اطلاعات جدید با دانش موجود
- کاربرد اطلاعات در تفکر انتقادی وحل مسأله

به اعتقاد بروس[4] سواد اطلاعاتی یک رفتار سیتماتیک اطلاعاتی است که موارد زیر را در بر می‌گیرد:

1. Webber & Johnston
2. McGuinness
3. Doyle
4. Bruce

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

- توسعه استراتژی‌های جستجوی اطلاعات
- مکان‌یابی و ارزیابی اطلاعات
- به‌کارگیری اطلاعات
- ترکیب وارزشیابی اطلاعات (سینگ[1]، ۲۰۰۹).

از نقطه نظر مارتین و رادر[2] (۲۰۰۳) سواد اطلاعاتی شامل:

- سواد کتابخانه ای - سواد رسانه ای - سواد کامپیوتری - سواد اینترنتی - سواد پژوهشی و مهارت‌های تفکر انتقادی می‌باشد.

اصطلاح سواد اطلاعاتی را برای اولین بار زورکوفسکی[3] در سال ، ۱۹۷۴ میلادی مطرح کرد. البته، توانمندی‌های دیگری همچون سواد کامپیوتری ، سواد رسانه‌ای، سوادکتابخانه‌ای، اطلاعات الکترونیکی و سواد فناوری اطلاعات نیز مطرح شده است (طباطبائی، ۱۳۷۸). برای بسط این توانمندی‌ها در سطح جامعه، اساتید و مربیان، متخصصان فناوری و برخی از سیاستگذاران، نیاز برای تدریس و آموزش مهارت‌های اطلاعاتی در کلیهٔ سطوح و مقاطع آموزشی را مطرح نموده‌اند و ضرورت مهیا نمودن افراد را برای یادگیری مادام‌العمر مورد تأکید قرار داده‌اند (هوکسول[4]، ۲۰۰۲). سواد اطلاعاتی به عنوان پیش نیاز مشارکت شهروندان، تضمین‌کنندهٔ آیندهٔ اقتصاد موفق کشورها از طریق تولید دانش و بالاخره به عنوان پیش نیازی برای طرح مسائل جهانی که بقای تمدن ها را به چالش می‌گذرند، عنصری ضروری و حیاتی به حساب می‌آید (کورال[5]، ۲۰۰۷). بر این اساس بسیاری از کشورها مانند آمریکا، استرالیا، و بیشتر کشورهای اروپایی این مقوله را از طریق گنجاندن در نظام آموزشی خود در سطحی فراگیر مورد بهره‌برداری قرار داده‌اند و آموزش سواد اطلاعاتی به دانش‌آموزان، دانشجویان، و دانش‌پژوهان در این کشورها به یک رسالت مهم تبدیل شده‌است. این رویکرد با هدف توانمند ساختن دانش آموختگان برای بقا در محیط متغیر اطلاعات و استفادهٔ مؤثر و آگاهانه از فرصت‌های توسعهٔ شغلی صورت پذیرفته‌است. از آن‌جایی که تولید دانش جدید و کمک به

1. Singh
2. Martin & Rader
3. Zurkowski
4. Hauxwel
5. Corrall

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

پیشرفت علوم بشری در گرو دستیابی به آخرین یافته‌های علمی است، داشتن سواد اطلاعاتی برای محققان از ضروریات است و بدست آوردن مهارت سواد اطلاعاتی نیازمند آموزش و تمرین است. نیاز به آموزش باید از طرف دولت و جامعه با سواد احساس شده باشد. در غیر این‌صورت دسترسی به آن امکان پذیر نیست. سواد اطلاعاتی در کشورهای در حال توسعه بیشتر نیاز محققان، استادان و دانشجویان تحصیلات تکمیلی است (شریف مقدم،۱۳۸۳).

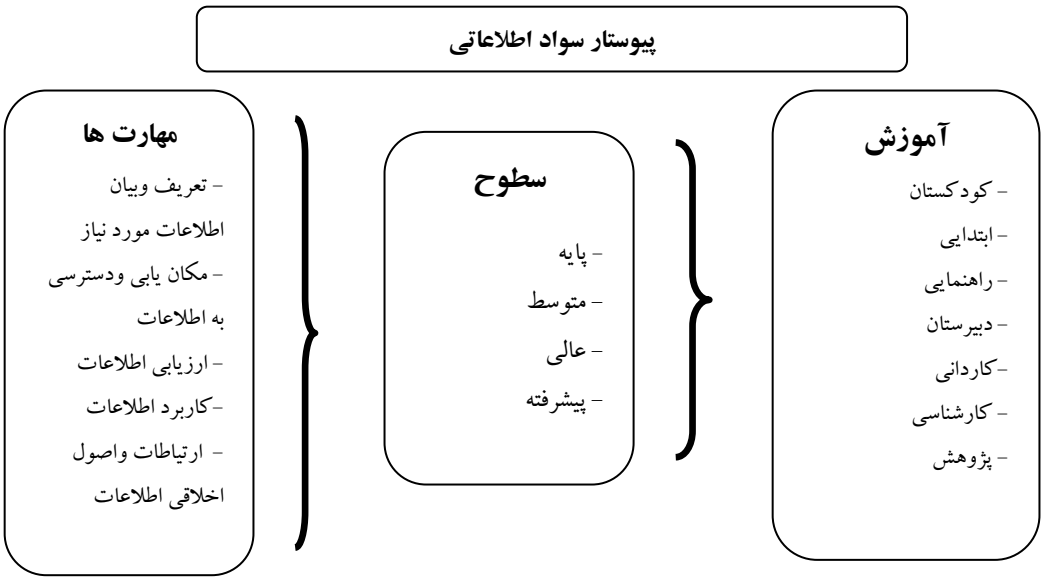

شکل ۱پیوستار سواد اطلاعاتی(یونسکو، ۲۰۰۸)

سواد اطلاعاتی و فناوری اطلاعات و ارتباطات

به‌زعم فیست (۲۰۰۱)[1] بدون داشتن توانایی دسترسی هدف‌مند به اطلاعات موجود در شبکه جهانی، پژوهشگران به‌ویژه مخاطبان دانشگاه‌ها و آموزش عالی موفق نخواهند بود. صرفاً مهارت در به‌کارگیری ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات کافی نیست. بلکه یادگیرندگان باید توانایی پردازش اطلاعات جهت‌سازگاری با نیازهای روزافزون جامعه اطلاعاتی در دنیای دیجیتال را داشته باشند. به‌همین خاطر دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی می‌بایست زمینه را برای کسب مهارت‌های پردازش اطلاعات و نگرش مناسب بکارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات فراهم آورند. کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی، این دانش و نگرش را فراهم می‌آورد (کونگ[2]، ۲۰۰۹). سواد اطلاعاتی به‌عنوان ابزاری

1. Feast
2. Kong

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

مناسب برای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به منظور رویارویی با چالش‌های پیش‌رو و آماده ساختن مخاطبان خود برای زیست در جامعه دانشی امروز قلمداد می‌گردد (مکادو[1]، ۲۰۰۸). آندریتا[2](۲۰۰۴) عنوان می‌کند که سواد اطلاعاتی زیربنای یادگیری الکترونیکی بوده و زمینه را برای یادگیری مستقل فراهم می‌نماید. این امر باعث سوق دادن دانشجویان به سمت یادگیری مادام‌العمر شده و آن‌ها را در جهت اتخاذ تصمیمات آگاهانه هدایت می‌کند تا در مواجهه با انبوه اطلاعات موفق‌تر باشند. بدون داشتن سواد اطلاعاتی، توسعه سریع اطلاعات می‌تواند منجر به دلزدگی و بیزاری مخاطبان آموزش عالی و دانشگاه‌ها گردد.

استانداردهای سواد اطلاعاتی در آموزش عالی

انجمن کتاب‌داران آمریکا چارچوبی را برای سواد اطلاعاتی ارائه کرده‌اند که شامل ۵ استاندارد با ۲۲ شاخص عملکردی می‌باشد. استانداردهای سواد اطلاعاتی برای موسسات آموزش عالی، چارچوبی مناسبی را به‌منظور ارزیابی سواد اطلاعاتی دانشجویان و اساتید فراهم می‌آورد. این استانداردها عبارتند از:

- دانشجوی با سواد اطلاعاتی ماهیت و میزان اطلاعات مورد نیاز خود را مشخص می‌کند.
- دانشجوی با سواد اطلاعاتی به‌طور کارا و اثربخش به اطلاعات مورد نیاز خود دسترسی پیدا می‌کند.
- دانشجوی با سواد اطلاعاتی، اطلاعات، منابع مورد استفاده وگزینش اطلاعات از منابع را برحسب دانش وسیستم ارزشی ارزشیابی می‌کند.
- دانشجوی با سواد اطلاعاتی به‌صورت فردی یا گروهی اطلاعات را به‌طور اثربخش جهت دستیابی به هدف خاص به کار می‌گیرد.
- دانشجوی با سواد اطلاعاتی مسائل اجتماعی، قانونی و اقتصادی پیرامون اطلاعات را درک کرده، به‌طور قانونی و اخلاقی اطلاعات را ارزیابی نموده و به‌کار می‌گیرند.

در آموزش عالی، توسعه این استانداردها به‌طور سنتی در اغلب رشته‌های دانشگاهی مکمل یادگیری شده است (استنگر[3]، ۲۰۰۹).

1. McAdo
2. Andretta
3. Stanger

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

جدول ۱. استانداردهای سواد اطلاعاتی در آموزش عالی (انجمن کتابداران آمریکا[1]، ۲۰۰۰؛ استنگر، ۲۰۰۹؛ قاسمی، ۱۳۸۵)

استاندارد	شاخص
تعیین ماهیت و گستره‌ی اطلاعات	تعیین و بیان نیاز به اطلاعات
	شناسایی انواع و اشکال مختلف بالقوه اطلاعات
	توجه به هزینه‌ها و منافع مترتب از اطلاعات
	ارزیابی مجدد ماهیت و گستره اطلاعات
دسترسی به اطلاعات مورد نیاز	برگزیدن مناسب‌ترین روش تحقیق یا سامانه‌های بازیابی اطلاعات
	طراحی و کاربرد راهبردهای کاوش
	دستیابی اطلاعات به روش‌های مختلف
	تصحیح راهبرد کاوش در صورت نیاز
	ثبت و مدیریت اطلاعات و مآخذ آن‌ها
ارزیابی منتقدانه اطلاعات گردآوری شده و مآخذ آن‌ها	استخراج و تلخیص ایده‌های اصلی اطلاعات گردآوری شده
	تعیین معیار ارزیابی و کاربرد آن در ارزیابی اطلاعات و مآخذ آن‌ها
	ترکیب ایده‌های اصلی به منظور ساخت ایده‌های جدید
	مقایسه دانش جدید با دانش قبلی
	سنجش تأثیر دانش جدید بر نظام ارزشی و رفع تفاوت‌های احتمالی
	اثبات اعتبار درک و تفسیر خود از طریق گفتمان
	بازنگری و تعیین اعتبار پرسش اولیه
استفاده از اطلاعات برای انجام مقصود خاص به صورت انفرادی یا در یک گروه	کاربست اطلاعات جدید و قبلی در طراحی و خلق یک محصول یا عملکرد بخصوص
	بازنگری فرآیند توسعه‌ی محصولات یا عملکردها
	ارایه محصول یا عملکرد به دیگران
استفاده از اطلاعات با رعایت اصول اخلاقی و قانونی	درک موضوعات اخلاقی، حقوقی و اجتماعی–اقتصادی مربوط به اطلاعات و فناوری اطلاعات
	پیروی از قوانین، مقررات و خط مشی‌های سازمانی و آداب مربوط به دسترسی و به کارگیری اطلاعات
	قدردانی از مآخذ اطلاعات در اشاعه‌ی محصول یا عملکرد خود

1. Association of College and Research Libraries

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

مهم‌ترین عواملی که در سال‌های اخیر بر اهمیت سواد اطلاعاتی افزوده است را می‌توان به‌شرح ذیل خلاصه نمود:

- گسترش روز افزون فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و پیوند مستمر آن‌ها با زندگی روزمره افراد
- توسعه آموزش عالی به‌ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی و تنوع دانشجویان و دوره‌های آموزشی
- تغییر در شیوه‌ها و رویکردهای آموزشی و توجه به جایگاه تفکر انتقادی در آموزش
- تخصصی‌تر شدن زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی در همه رشته‌های علمی
- انفجار اطلاعات، آلودگی اطلاعات و ضرورت استخراج منابع مناسب و معتبر
- گسترش دوره‌های آموزش از راه دور و محبوبیت آن در میان طبقات جامعه از جمله افراد شاغل
- افزایش تنوع در موضوع‌ها و شکل منابع اطلاعاتی
- آشفتگی موجود در سازماندهی و اعتبار منابع الکترونیکی دسترس پذیر از اینترنت
- توجه بیشتر به ضرورت آموزش همگانی و آموزش مادام العمر
- نیاز به همگامی با پیشرفت‌های برق‌آسای فناوری (منصوریان و نعیم‌آبادی، ۱۳۸۳).

راهبردها و راهکارهای توسعه سواد اطلاعاتی در نظام آموزش عالی ایران

- توسعه زیر ساخت ارتباطی
- توسعه منابع انسانی
- توسعه سواد اطلاعاتی
- توسعه رشته‌های مرتبط با آموزش شبکه‌ای
- توسعه سیاست‌ها
- توسعه محتوا وکاربردها
- ترغیب استادان به استفاده از افزارهای فناورانه در آموزش
- ترغیب دانشجویان به استفاده از ابزارهای فناورانه در امور تحصیلی
- تأمین منابع اطلاعات الکترونیکی
- توسعه نهادها
- توسعه نهادهای حقوقی مالکیت فکری
- توسعه نهادهای پشتیبان فنی/ مالی
- توسعه نهادهای متولی توسعه فناوری اطلاعات (آموزش/ یادگیری الکترونیکی) (منتظر، ۱۳۸۶).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

نتیجه گیری

ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات و پیشرفت‌های روزافزون آن در نظام‌های آموزشی دنیا به‌ویژه نهادها و موسسات آموزش عالی، فرصتی را برای دسترسی همگان به منابع اطلاعاتی و یادگیری در سطح وسیع فراهم آورده است. پیدایی فناوری اطلاعات و ارتباطات منجر به تغییر اساسی در حوزه‌های آموزش، پژوهش و خدمات که از کارکردهای اصلی دانشگاه‌هاست شده است. به‌همین خاطر موسسات آموزش عالی ناگزیر هستند که به بازنگری جدی در رسالت‌ها و کارکردهای خود بپردازند. پیشرفت‌های حاصل از این فناوری زمینه ظهور مفهوم جدیدی از اجتماعات بشری را به‌وجود آورده است که جامعه اطلاعاتی نام دارد. مهم‌ترین ویژگی این جامعه استفاده گسترده از شبکه‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور تولید دانش وتبادل اطلاعات است. نظام آموزش عالی ایران برای پاسخگویی به نیازهای متنوع و روزافزون مخاطبان خود وهمچنین جهت حضور فعال در عرصه رقابتی بین المللی، می‌بایست از مزایای فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌شکل گسترده‌ای در محیط‌های آموزشی، پژوهشی و خدماتی خود استفاده نماید. بی‌گمان ورود نظام آموزش عالی به عصر جدید اطلاعات و ارتباطات و بهره‌گیری از مزایای بالقوه و بالفعل آن مستلزم شناخت مختصات آن و نحوه به‌کارگیری ابزارهای اولیه فناوری اطلاعات و ارتباطات در کاربردهای مختلف است. تحقق چنین امری مستلزم توجه جدی به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری جهت به‌کارگیری مناسب و مطلوب فناوری اطلاعات و ارتباطات از یک‌سو و توسعه سواد اطلاعاتی کاربران مختلف آموزش عالی(دانشجویان، اساتید وکارشناسان) از سوی دیگر می‌باشد. در نظام آموزش عالی ایران نقش و جایگاه سواد اطلاعاتی به‌گونه‌ای که باید درک نشده، مورد غفلت واقع شده‌است. سواد اطلاعاتی به‌عنوان یک ضرورت برای تحقق جامعه اطلاعاتی (جامعه دانشی) در سطح بین المللی مطرح گردیده‌است. دولت‌ها برای تحقق چنین جامعه‌ای به آموزش ملی در سطوح مختلف و تربیت نسلی جدید و نواندیش در عرصه فناوری اطلاعات و ارتباطات توجه جدی مبذول داشته‌اند. اما تحقق چنین هدفی جز با تغییرات اساسی در وضعیت آموزش عموم یادگیرندگان (دانش‌آموزان، دانشجویان، کارشناسان و غیره) امکان‌پذیر نیست. سواد اطلاعاتی به‌گونه جدایی‌ناپذیر با یادگیری مادام‌العمر درهم تنیده شده است. از آن‌جایی که تحقق یادگیری مادام‌العمر، رسالت و مأموریت محوری موسسات آموزش عالی است،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

مراکز آموزش عالی و دانشگاه‌ها باید بستر لازم را در محیط آموزشی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات برای دانشجویان ایجاد نموده تا از این رهگذر توانمندی‌های فکری لازم برای استدلال و تفکر انتقادی در دانشجویان پرورش یابد. سواد اطلاعاتی چارچوبی برای «چگونه یادگرفتن» در عصر فناوری اطلاعات وارتباطات به‌وجود می-آورد. به‌همین خاطر باید به نقش و کاربرد سواد اطلاعاتی به‌عنوان یک متغیر مهم و تأثیرگذار به‌منظور بهره‌گیری کارا و اثربخش از مزایا و پیشرفت‌های روزافزون فناوری اطلاعات و ارتباطات در نظام آموزش عالی توجه جدی داشت. دستیابی به چنین امر مهمی مستلزم توجه جدی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان جهت توسعه سواد اطلاعاتی در نظام آموزش عالی ایران می‌باشد.

منابع

باب الحوائجی و عینی اکرم(۱۳۸۸). *تحلیل محتوای میزان به کارگیری استانداردهای سواد اطلاعاتی در دو ساحت(فرهنگی- هنری و علمی – فناوری) تربیت سند ملی چشم انداز بیست ساله آموزش و پرورش*. کتابداری و اطلاع رسانی، ۱۲(۴).

بختیار زاده، اصغر(۱۳۸۱). *بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی دانشگاه الزهرا*. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران.

پندپذیر، معصومه و چشمه سرایی، مظفر(۱۳۸۹). *بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه بر اساس مدل شش مهارت یزرگ آیزنبرگ و بر کوینز*. تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه عمومی،۱۶(۲).

جعفری وهمکاران(۱۳۸۷). *ارشیابی فناوری اطلاعات با رویکرد تلفیقی*، دانشگاه علم وصنعت، نشریه بین المللی علوم مهندسی.

جلالی، علی اکبر ؛ عباسی، محمدعلی(۱۳۸۳). *فناوری اطلاعات در آموزش سایر کشورهای دنیا*، مجموعه مقالات برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات وارتباطات ، انتشارات آییژ.

رئیس دانا، فرخ لقا (۱۳۸۱). فن‌آوری آموزشی زمینه‌ای برای یادگیری متعهدانه، ارایه شده در همایش مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش.

رضوی، عباس(۱۳۸۶). مباحث نوین در فناوری آموزشی، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.

سریرافراز،محمد(۱۳۸۷). کالبد شناسی تعامل جامعه اطلاعاتی و اقتصاد دیجیتالی در عصر حاضر. مجله اطلاع یابی و اطلاع رسانی،شماره ۱۰ .

سند راهبردی نظام جامع فناوری اطلاعات (۱۳۸۸). قابل دسترسی در سایت وزارت علوم، تحقیقات وفناوری.

سیامک مرضیه و داورپناه، محمدرضا(۱۳۸۸). ساخت *واعتبار یابی پرسشنامه سواد اطلاعاتی پایه و واقعی دانشجویان مقطع کارشناسی*. کتابداری و اطلاع رسانی، ۱۲(۱).

شریف مقدم، هادی(۱۳۸۳). سواد اطلاعاتی و آموزش های باز یا از راه دور، مجموعه مقالات آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه و مراکز اطلاع رسانی و موزه ها، مشهد: سازمان کتابخانه ها، موزه ها ومراکز اسناد آستان قدس رضوی.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

شعبانی، حسن، (۱۳۸۳). *چالش‌ها و رویکردهای عصر اطلاعات و ضرورت تحول در ساختار و فرایند اجرای برنامه‌های درسی در آموزش عالی*، مقاله منتشر شده در مجموعه مقالات همایش برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات.

شعبانی،احمد(۱۳۸۳). *مبانی برنامه توسعه کاربردی فناوری در آموزش وپرورش*،مجله اطلاع رسانی،دوره۱۹، شماره ۳و۴،انتشارات مرکز اطلاعات ومدارک علمی ایران.

طباطبایی، ناهید (۱۳۷۸). *بررسی مفهوم سواد اطلاعاتی. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی*، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

عطاران، محمد(۱۳۸۴). *مدارس هوشمند و نوآوری در آموزش و پرورش*، فصلنامه رشد مدرسه فردا، دوره دوم، شماره ۷.

فتحی،کورش؛ سبحانی نژاد، مهدی(۱۳۸۶). *بررسی راهکارهای توسعه وبکارگیری فناوری اطلاعات وارتباطات در مدارس دوره متوسطه استان گیلان*،فصلنامه تعلیم وتربیت.

فراستخواه، مقصود(۱۳۸۳). *دانشگاه در موج سوم: یادگیری برای عبور از بحران*، فصلنامه علم و آینده، سال سوم، شماره ۹.

قاسمی، علی حسین (۱۳۸۵). *بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و انطباق آن با استانداردهای سواد اطلاعاتی ACRL و چهار سند توسعه ملی*، پایان نامه دوره دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد.

قاسمی، علی حسین(۱۳۸۹). *مدل توسعه سواد اطلاعاتی در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری*. فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران،۲۷(۲).

منتظر، غلامعلی (۱۳۸۶). *مطالعات راهبردی توسعه اطلاعاتی نظام آموزش عالی ایران*، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۴۳.

منتظر، غلامعلی(۱۳۸۱). *توسعه ی مبتنی بر فناوری اطلاعات محور آینده نگری در نظام آموزشی کشور*. فصلنامه ی پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی.

منتظر، غلامعلی؛ نصیری صالح، فرزین؛ فتحیان، محمد (۱۳۸۶). *طراحی مدل توسعه سواد اطلاعاتی در ایران*. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۴۴.

منصوریان، یزدان ؛ نعیم آبادی، محمد (۱۳۸۳). *نقش وب سایت کتابخانه ها در ارتقای سواد اطلاعاتی در: آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه ها*، مراکز اطلاع رسانی و موزه ها مشهد: سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

مهر محمدی، محمود(۱۳۸۶). *بازاندیشی مفهوم و مدلول انقلاب آموزشی در عصر اطلاعات و ارتباطات*، انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران (I.C.D.A) مجموعه مقالات همایش برنامه درسی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات.

وبستر، فرانک (۱۳۸۲). *نظریه های جامعه ی اطلاعاتی* (مهدی داودی، مترجم)،. تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

یادگارزاده، غلامرضا، پرند، کورش ؛ بهرامی، آرش (۱۳۸۶). *نحوه حضور دانشگاه‌های ایران در جامعه اطلاعاتی*، تدبیر، شماره ۱۸۱، صفحات ۴۸-۴۱.

یغما ، عادل (۱۳۸۰). *ضرورت آموزش فن آوری درمدرسه* . ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی ، شماره مسلسل ۱۴۳. تهران: وزارت آموزش وپرورش.

ACRL (Association of College and Research Libraries). 2000. *Information literacy competency standards for higher education* [Online]. Available at http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

Alestalo, M. H. and U. Peltola (2006); *"The Problem of a Market- Oriented University";* Journal of Higher Education, Vol. 52, pp. 251-281.

American Library Association (ALA) (2005), *National Information Literacy Survey*, available at:www.ala.org/ala/acrl/acrlissues/acrlinfolit/professactivity/infolitsurvey/surveyintro.cfm

Andretta, S. (2005). *From prescribed reading to the excitement or the burden of choice: Information literacy: foundation of e-learning*. Aslib Proceedings, 57 (2), 181-190.

Casal. R, C. (2007).*ICT for education and development*, Emerald Group Publishing, VOL.9 NO.4.

Corrall, S. (2007). Benchmarking *strategic engagement with information literacy in higher education: towards a working model*, Information Research, Vol. 12 No. 4, Paper 328.

Doyle, C. (1992). *Outcome measures for information literacy within the education goals of 1990*,Final Report of the National Forum on Information Literacy, p. 8, available at: www.ed.gov/database/ERIC_Digest/ed372756.html

Feast, Vicki (2001)."*Evaluation of the integration of information literacy into selected first year tertiary business courses*". Retrieved August 18, 2008, from: http:// wwwed. Sturt. Flinder. du.au/edweb/programs/eddprops/feast.pdf

Garrison, D. R., and Anderson, T. (2003).*E-learning in the 21st century*. London: Routledgefalmer.

Hauxwell, H. (2008). *Information literacy at the Service Desk: the role of circulationsstaff in promoting information literacy*. Journal of Information Literacy, 2(2) .

Herne, Steve, John Jesse & Jenny Giffitiths (2000). *Study to teach a guide to studying in teacher education, London*, New York.

Kong, S. C. (2009). *Collaboration between school and parents to foster information literacy: Earning in the information society*. Computers & Education, 52 (2), 275–282.

Larkin, J. E., & Pines, H. A. (2004). *Developing information literacy and research skills in introductory sychology: A case study*. Academic Librarianship, 40-45.

Laxman, K. (2010). *A conceptual framework mapping the application of information search strategies to well and ill-structured problem solving*. Computers & Education, 55(2), 513-526.

Lloyd, A. & Williamson, K. (2008*). Towards an understanding of information literacy in context: Implications for research.* Journal of Librarianship and Information Science, 40 (1): 3- 12.

Martin, A. and Rader, H. (Eds) (2003). *Information and IT Literacy*, Facet Publications, London, p. 27

McAdo, M. L. (2008). *A Case study of Faculty Perceptions of Information Literacy and its integration into the Curriculum*. A Dissertation Doctor of Education, Indiana University of Pennsylvania, Pennsylvania.

McGuinness, C (2009). *Information skills trainingpractices in Irish higher education.* Aslib Proceedings: New Information PerspectivesVol. 61 No. 3. pp. 262-281.

Nassimberi, M. (1998). *The information society in south africa: from global origins to local vision*. South African Journal of Library and Information Science, 66 (4),154-160.

Shanahan, M. C. (2007). *Information literacy skills of undergraduate medical radiation students.* Radiography, *187-196.*

Singh. P. Sh (2009). *Catalytic role of informationliteracy in educational change:a case study of University of Delhi,* Library Management, Vol.30 No.3 PP. 163-175

standards/informationliteracycompetency.cfm.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

Stanger, k(2009). *Implementing Information Literacy in Higher Education: A Perspective on the Roles of Librarians and Disciplinary Faculty*, Library and Information Science Research ectronic Journal Volume 19.

The Ontario Knowledge Network for Learning. (2001). *Strategic Directions for ICT in Education.Toronto*, ON: Author

Toshiyuki,Yamamoto. (2002).*The difference of information technology visions between the faculty and students in the engineering laptop institution*. . A Dissertation presented of PhD in the university of Indiana state uiversity,148 pages; AAT 3050256

UNESCO (2008). *Towards Information Literacy Indicators*, Published in 2008 by UNESCO: 7, place de Fontenoy 75352 Paris 07 SP .France.

Wang,Qiyun.(2008).*A generic model for guiding the integration of ICT in to teaching and learning*. Innovation Education and Teaching International; Vol.45, No,4, November 2008,411-419

Webester,F.(2001*) a new politics? in culture and politics in the formatting age*, edited by fronk Webester. LONDON.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

The Role and Application of Information literacy in Realizing ICT in Higher Education

Ayat Saadattalab[1], Farhad Balash[2]

Abstract

The present study is an attempt to examine the role of information literacy as a prerequisite for the effective application of ICT. Qualitative content analysis was used as the methodology to answer the main question of the study. The findings and results show that there is a need to have fundamental changes in missions and functions of Universities and institutes of higher education. Since one of the basic missions of Universities is to produce knowledge and lay the groundwork for knowledge environments, awareness of and access to the latest scientific findings in areas of science and technology is necessary. ICT has paved the way of this process. But what is essential is to enable the users of higher education easier access to ICT based environment. This way the audience of higher education can use the information in such environments in an effective, efficient, and creative way. This will be impossible unless we consider the role and status of information literacy as a necessity and basic issue for the application of ICT in higher education.

Keywords: Society Information; Information Literacy; Higher Education; Information and Communication Technology

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.111]

1.PhD, Institute of Educational, Psychological & Social Research, Kharazmi University, Tehran, Corresponding author, Email: saadattalab2009@gmail.com
2.PhD, Institute of Educational, Psychological & Social Research, Kharazmi University, Tehran